

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

קושיית התוספות שיועיל יבום בחיי"ל מדין עדל"ת

כתבו התוספות במסכת יבמות (ט. ד"ה והרי): בכל דוכתי פשיטא ליה להש"ס, דחייבי לאוין לרבי עקיבא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין - לאו בני חליצה ויבום נינהו, כמו חייב כריתות. על הנחה זו תמהים התוספות: ותימה לר"י, דאמאי לא אמרינן נמי לרבי עקיבא, דליתי עשה ולידחי לא תעשה. דהיינו, שכיון שלדעת רבי עקיבא אף שאין קידושין תופסין בחייבי לאוין, הרי סוף סוף אין זה אלא איסור לאו, ועשה דוחה לא תעשה - ואם כן מדוע לא ייבמה מדין עשה דוחה לא תעשה.

ישוב האבנ"מ לרש"י שקידושין פוקעים במקום שאין תופסים

ובגמרא ביבמות (מט.-): אמר אביי, הכל מודים בבא על הנדה ועל הסוטה, שאין הולד ממזר. נדה, דהא תפסי בה קידושין, שנאמר "ותהי נדתה עליו" - אפילו בשעת נדתה תפסי בה קידושין. סוטה נמי, דהא תפסי בה קידושין. תניא נמי הכי, הכל מודים בבא על הנדה ועל הסוטה ועל שומרת יבם שאין הולד ממזר. ופירש רש"י: דהא תפסי בה קידושין. לאישה, דאף לאחר שזינתה לא פקעו מינה קידושיה הראשונים. ובאבני מילואים (סימן יח סק"א) ביאר כוונת רש"י, דכיון שסוטה צריכה גט מן התורה, כדכתיב "כי מצא בה ערות דבר, וכתב לה ספר כריתות", אם כן מוכח מזה שקידושין תופסים בסוטה, כי אם לא היו קידושין תופסים בסוטה היה מן הראוי שיפקעו גם קידושין הראשונים כיון שנעשית סוטה.

מתוך דברי רש"י למד האבני מילואים (שם), שבמקום שאין קידושין תופסין, אפילו את תחילה היו הקידושין בהיתר ורק אחר כך נעשה למקום שאין קידושין תופסין - פוקעים הקידושין הראשונים. ומעתה לדעת רבי עקיבא שאין קידושין תופסין בחייבי לאוין, לו יצויר שיהיה לו באשה תפיסת קידושין בהיתר, מכל מקום אם אחר כך נעשית עליו 'חייבי לאוין' - שוב יפקעו קידושיה. ולפי זה מיישב האבני מילואים את קושיית התוספות, שכן גם אם נאמר שמדין עשה דוחה לא תעשה יהיה מחוייב לייבם את האסורה עליו בחייבי לאוין, הרי זה אינו אלא לגבי ביאה ראשונה ואילו ביאה שניה אסורה עליו [כמבואר בגמרא (כ:)] ובתוספות (שם), ואם כן כשיבוא לידי ביאה שניה יפקעו קידושיו, כיון שבמקום שאין קידושין תופסים, פוקעים גם הקידושין הראשונים לדעת רש"י. ובכה"ג יש לומר שאפילו ביאה ראשונה לא יוכל לקיים, כיון שנעשה כאומר לאשה היום את אשתי ולמחר אי את אשתי, שאין קידושיו תופסים כלל. וכמו שביאר בטעם הדבר הר"ן בנדרים (כט). שכיון שאינה אשתו לעולם אם כן לא קני בה קנין הגוף, וקנין דמים באשה לא אשכחן, ואי אפשר שתהיה אשתו לזמן ידוע בלבד, שכל כיוצא בזה אינו קנין גוף. וממילא מתחילה אין קידושין יכולים לתפוס בה, ושוב אינו יכול לקיים כל מצות יבום בחייבי לאוין אליבא דרבי עקיבא.

ובקובץ הערות (סימן יא אות ט) הקשה על דבריו, שכל דברי הר"ן שלא שייך קנין אישות לזמן, היינו דקוא באופן שמתחילה לא היה הקנין אלא לזמן, אבל באופן שהקנין מתחילה היה לעולם אלא שמחמת איזה דבר שבא לאחר זמן הופקע הקנין, במקרה כזה אין טעם לומר שהקידושין הראשונים אין בהם ממש - כיון שהם היו קנין הגוף גמור אלא שהופקעו.

ישוב האבנ"מ לקושיית התוספות מדוע הותרה ביאה שניה מסברא

ועכ"פ על פי יסוד זה יישב האבני מילואים קושיא נוספת של תוספות. דהנה הגמרא ביבמות (ח:): לומדת מהכתוב 'ולקחה' - מלמד שמגרשה בגט ומחזירה. ובגמרא בפרק החולץ (שם לט.) מבארת הגמרא את ההו"א שלא יוכל להחזירה משגרשה: דסלקא דעתך מצוה דרמא רחמנא עליה עבדה, השתא תיקום עליה באיסור אשת אח. דהיינו, שכיון שכל המצוה היתה לייבמה וכבר קיים מצותו בלקיחתה בראשונה, אם כן שוב חוזרת לאיסורה עליו מדין 'אשת אח' ולא יכול להחזירה אם גירשה, ולכך בעי קרא ד'ולקחה' ללמדנו שהותרה לו עולמית, ואף אם גירשה יכול להחזירה.

והקשו התוספות (ח: ד"ה מלמד): ותימה, דמשמע דלביאה שניה לא צריך קרא להתי, ואמאי והא מצוה דרמא רחמנא עליה עבדה מביאה ראשונה. דהיינו, שמקשים התוספות שאותה הסברא שהיינו יכולים לאומרה כדי לאסור עליו להחזירה אחר גירושיה, יש בה טעם כדי לאסור עליו ביאה שניה, כיון שכבר קיים את מצותו בביאה הראשונה, ובגמרא משמע שלא נצרך הפסוק אלא להתיר החזרתה אחר גירושיה, ומשמע שכל עוד לא גירשה מותרת בכל ביאות מסברא. וכראיה לדבריהם מביאים התוספות את דברי הגמרא (כ:): שם אומרת הגמרא שחייבי לאוין אף שביאה ראשונה יש להתיר בהם מדין עשה דוחה לא תעשה [לדעת חכמים שקידושין תופסים בהם], מכל מקום ביאה שניה אסורה.

אמנם לפי היסוד הנלמד מדברי רש"י הנזכרים, מיישב האבני מילואים אף את קושיית תוספות זו, שכן חילוק גדול יש בין היתר איסור 'אשת אח' שבכל יבום, ובין היתר איסור 'חייבי לאוין' מדין עשה דוחה לא תעשה. שהרי 'אשת אח' חייבי כריתות היא, ובחייבי כריתות אין קידושין תופסין, ואם כן, אם ביאה שניה אינה בכלל ההיתר שבמצות יבום - אם כן כיון שיבוא לידי ביאה שניה, יפקעו קידושיו הראשונים, שכן לדעת רש"י במקום שאין תופסים קידושין יש בכך כדי להפקיע את הקידושין הקיימים כבר. ואם כן, גם הביאה הראשונה לא הועילה מאומה, כי אישות לשעה אינה אישות ואין קנין הגוף לזמן. ועל כרחך שכשהתירה וציוותה התורה לייבם אשת אח, התירה אף ביאה שניה בכלל. משא"כ חייבי לאוין לדעת חכמים שקידושין תופסים בהם, אין כאן אלא איסור לאו הנדחה מפני העשה של מצות יבום, וכל זה רק בביאה ראשונה, אך ביאה שניה אפשר לאוסרה ואין

הפקעת

קידושין

בעריות

ותפיסת

קידושין

ביבום

יום רביעי יג אדר ב

יבמות דף ט

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

צורך תורה, כי אף שאסורה אף אין בה די כדי להפיק את הקידושין הראשונים - כיון שאין זה אלא חייבי לאוין שקידושין תופסים בהם.

ראיית האפיקי ים והקובץ הערות שליבום אין צריך תפיסת קידושין

והנה בתוך דבריו הניח האבני מילואים הנחה נסתרת, שכל דבריו מבוססים על הנחה זו. והיא, שקיום מצות יבום מצריך על כרחך שיתפסו קידושי היבם ביבמתו. ובנוסף אחר: שכל מצות היבום מתקיימת רק אם קנה היבם ליבמתו בקנין אישות, ולא סגי בעצם ביאתו עליה כדי לקיים מצות היבום. אשר על כן נקט האבני מילואים, שאילו אין קידושין תופסים בביאה שניה וממילא פקעי הקידושין הראשונים, נמצא שביאתו הראשונה היתה ללא תפיסת קידושין, ולכן לדעת ר"ע אינה בת יבום, ולדעת חכמים באשת אח הותרה אף ביאה שניה, כדי לקיים את תפיסת האישות של היבם.

ובגמרא (ג:) מבואר, שאילו היה עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, אם כן היה היתר לקיום מצות יבום בכל העריות, כיון שמצות יבום היתה דוחה איסור הלאו שיש בו כרת שבעריות. והקשה האפיקי ים (ח"ב סימן לה), מה בכך שלא היה איסור עריות כיון שעשה דוחה לא תעשה, הלא אין קידושין תופסים בחייבי כריתות, ואם כן אף שהיה מותר לו לבוא עליה מחמת המצוה, אבל עדיין בעצמותה היא ערוה ואין קידושין תופסים בה - וכיון שקידושין לא תופסים בה, הרי מסתבר שלא קיים כלל המצוה בכך, ואם כן לא יועיל כאן דין 'עשה דוחה לא תעשה'. ומכאן רצה האפיקי ים להוכיח שאכן קיום מצות יבום אינו תלוי כלל בתפיסת הקידושין ובקנין היבמה, ולכן סוף סוף כיון שמותר לו לבוא עליה מדין עשה דוחה לא תעשה, בכך קיים המצוה.

ועל פי זה תמה האפיקי ים על דברי האבני מילואים, שכן בסוגיא זו מבואר להדיא שאילו היה עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, היה אפשר לקיים דין יבום אף בחייבי כריתות, ואם כן הוא הדין לדעת רבי עקיבא בחייבי לאוין, אף שאין תופסין בהם קידושין, כיון שמדין עשה דוחה לא תעשה מותרות לו - אם כן יוכל לקיים בהם דין יבום, באותה הדרך שהיה מקיים דין יבום בחייבי כריתות אם עשה היה דוחה לא תעשה שיש בו כרת. וע"כ שאין קנין יבום תלוי כלל בתפיסת קידושין, אלא אף אם היא ערוה גמורה לעיני קידושין, מכל מקום שייך בה קנין יבום, דזקוקה ועומדת היא לו ואשה הקבו לו מן השמים. וכן העיר הקובץ הערות (סימן יא אות ט).

עוד הוכיח האפיקי ים יסוד זה מסוגיא נוספת בגמרא ביבמות (לב.), שם מקשה הגמרא על אופן שנעשית אשת אחיו אשתו, שאם נאמר שלא אתי איסור אחות אשה וחייל על איסור אשת אח, אם כן היה יכול לייבמה. והקשה האחיעזר (סימן ד), דאף אם לא חל איסור אחות אשה על איסור אשת אח, הלא סוף סוף היא אחות אשתו, ואם כן הרי היא ערוה שאין קידושין תופסין בה, ומה בכך שאין בה איסור. אמנם לפי היסוד הנ"ל שקיום מצות יבום אינו תלוי כלל בתפיסת קידושין, אתי שפיר, כי כיון שלא חל איסור אחות אשה ומותר לייבמה, מה בכך שערוה היא - סוף סוף אשה הקבו לו מן השמים.

יישוב רבי זלמן סענדר שקידושי אשתו הראשונה פוקעים מדין אחות אשה

יישוב מקורי על קושיית האפיקי ים והקובץ הערות, ידוע בבית המדרש משמו של רבי זלמן סענדר גאב"ד מאלץ. דהנה האחרונים יסדו את קושייתם על המבואר בגמרא שאם עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, אם כן יהיה קיום מצות יבום בעריות, ועל זה הקשו שכיון שסוף סוף ערוה היא כיצד יועיל היבום, הלא מיד אחר יבואו יפקעו הקידושין מכח הערוה, והוי קידושין לזמן. אמנם, מעורר רבי זלמן סענדר, הלא הגמרא שם עוסקת בערוה ד'אחות אשתו' דוקא, ואם כן כיון שעשה דוחה לא תעשה, ומכח מצות היבום יבוא על יבמתו, הרי בשעה זו קונה אותה לאשה, והרי אשתו הראשונה נעשית מעתה 'אחות אשתו' - היבמה, וקידושי אשתו הראשונה הם שיפקעו מכח ביאתו זו, וממילא אין זה קנין לזמן כי קנינו ביבמתו אכן עולמי.

אלא שמרן הגר"ח מבריסק כבר תמה על יישובו שהרי זה ודאי שאף אם יפקעו קידושי אשתו הראשונה, הרי לא פקעו אלא מכאן ולהבא אך לא למפרע, ואם כן לעולם קידושי יבמתו יפקעו מכח 'אחות אשתו', שכן איסור אחות אשתו קיים כל זמן שאשתו הראשונה בעולם. [ואף שהאבני מילואים ס"ל שהפקעת האיסור אחר כך היא הפקעה לשעבר, שהרי אם לא כן כבר כתב הגרא"ו שאין זה נחשב קנין לזמן אלא קנין לעולם שהופקע. אך כל זה רק לענין איסור אחות אשה כלפי היבמה שכבר בעת היבום עמד הקנין להיות מופקע לאחר זמן, משא"כ כלפי קנין אשתו הראשונה ודאי שאין לדונו כמופקע למפרע].

יישוב הגר"א רבינוביץ ע"פ דעת הגרא"ו שפוקעים איסורי הקורבה שמחמת הקידושין

והנה הקובץ הערות (סימן יב אות א) הביא דעת האבני מילואים (סימן מד סק"ד) שכתב שאף דלדעת רש"י פקעו הקידושין מכל מקום לא פקעו הקידושין אלא מכאן ולהבא, אך עדיין אסורה לקרובי המקדש כיון שלא פקעו הקידושין למפרע. והגרא"ו חלק עליו וכתב שלדעת רש"י פקעו הקידושין למפרע, ומותרת בקרובי המקדש.

ולפי זה כתב בספר שפתי אהרן (לרבי אהרן רבינוביץ צ"ל הי"ד אב"ד לידא) שיש לקיים את תירוצו של רבי זלמן סענדר, כי באמת מכח קידושי היבמה יפקעו קידושי אשתו הראשונה לגמרי ויפקעו גם איסורי הקורבה שמחמת קידושיה, ובכללם גם איסור 'אחות אשה' שבקידושי היבמה. ואמנם, מעיר השפתי אהרן, שאין בכך כדי ליישב את קושיית האחרונים על דברי האבנ"מ, כי הוא עצמו סובר שאיסורי הקורבה נשארים והקידושין מופקעים רק מכאן ולהבא, ואם כן לדעתו אמת דיבר הגר"ח שעדיין לא יתפסו קידושי היבמה מכח ערות 'אחות אשה'.

"אמנם,
מעורר
רבי זלמן
סענדר...
בשעה זו
קונה אותה
לאשה,
והרי אשתו
הראשונה
נעשית
מעתה
'אחות
אשתו',
וקידושיה
פוקעים"

לתרומות והקדשות
ניתן לפנות למייל
המערכת
כל תרומה מסייעת
בהפצה רחבה של
הגליון